

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ УКРАЇНСЬКИХ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ ПІДПРИЄМСТВ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ

PECULIARITIES OF PARTICIPATION OF UKRAINIAN AGRICULTURAL ENTERPRISES IN INTEGRATION PROCESSES

УДК 332.2.021.012.33

<https://doi.org/10.32843/bses.66-8>

Сенів Л.А.

к.е.н.,

доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Національний університет «Львівська політехніка»

Гуменюк В.В.

к.е.н.,

доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Національний університет «Львівська політехніка»

Seniv Lidiya

Lviv Polytechnic National University

Humeniuk Vitaliy

Lviv Polytechnic National University

Здійснено дослідження інтеграційних процесів українського агропродовольчого ринку та відзначено недосконалість механізмів регулювання діяльності агропродовольчих підприємств із боку держави, що зумовлює необхідність адаптації інтеграційних процесів до міжнародних вимог. Розглянуто переваги та недоліки виходу підприємств на міжнародний ринок після вступу України до Світової організації торгівлі. Проаналізовано вплив стратегії біорізноманіття до 2030 р. на діяльність вітчизняних агропродовольчих підприємств, конкурентоздатність їхньої продукції на міжнародному ринку та стимулювання виробництва екологічно чистих продуктів. Охарактеризовано основних українських експортерів сільськогосподарської продукції на європейському агроринку та рейтинг основних затребуваних товарів. Доведено, що приватна форма власності на землю є панівною на агропродовольчому ринку, монопольне становище займають вітчизняні агрохолдинги, що посилює недосконалу конкуренцію на даному ринку.

Ключові слова: аграрна політика, агропродовольчий ринок, агропродовольчі підприємства, експорт, інтеграційні процеси.

Проведено исследование интеграционных процессов украинского агропродовольственного рынка и доказано несовершенство

механизмов регулирования деятельности агропродовольственных предприятий со стороны государства, что вызывает необходимость адаптации интеграционных процессов к международным требованиям. Рассмотрены преимущества и недостатки выхода предприятий на международный рынок после вступления Украины во Всемирную торговую организацию. Проанализировано влияние стратегии биоразнообразия до 2030 г. на деятельность отечественных агропродовольственных предприятий, конкурентоспособность их продукции на международном рынке и стимулирование производства экологически чистых продуктов. Охарактеризованы основные украинские экспортеры сельскохозяйственной продукции на европейском агрорынке и рейтинг основных востребованных товаров. Доказано, что частная форма собственности на землю является главной на агропродовольственном рынке, монопольное положение занимают отечественные агрохолдинги, что усиливает несовершенную конкуренцию на таком рынке.

Ключевые слова: аграрная политика, агропродовольственный рынок, агропродовольственные предприятия, экспорт, интеграционные процессы.

The integration processes in the modern world, caused by the dynamic globalization, which covers all sectors of the world economies, including the agri-food sector, which provides the world's population with food, are considered. The peculiarities of unification of national agri-food markets into a single world market and adaptation of domestic state policy of agricultural regulation in accordance with the principles defined by the World Trade Organization and the general direction of the common agricultural policy of the European Union are described. The peculiarity of the agri-food sector of Ukraine, which consists in the degree of development of domestic agriculture and ways of implementing the regulatory policy of the state in this area, is described. A study of the integration processes of the Ukrainian agri-food market and the imperfection of mechanisms for regulating the activities of agri-food enterprises by the state, which necessitates the adaptation of integration processes to international requirements. The advantages and disadvantages of enterprises entering the international market after Ukraine's accession to the World Trade Organization are considered. The impact of the biodiversity strategy until 2030, adopted by the European Commission, on the activities of domestic agri-food enterprises, the competitiveness of their products on the international market and stimulating the production of environmentally friendly products has been studied. The main Ukrainian exporters of agricultural products on the European agricultural market and the rating of the main demanded goods are studied. It is analyzed that the agri-food market of Ukraine functions in the conditions of strengthening of internal and external integration processes. The internal integration processes characterized by the vertical integration of Ukrainian agri-food enterprises, which contributes to the significant development of the agri-food sector, are considered. It is proved that the private form of land ownership is dominant in this market, the monopoly position is occupied by domestic agricultural holdings, which intensifies imperfect competition in the market.

Key words: agrarian policy, agri-food market, agro-food enterprises, export, integration processes.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, які відбуваються в усіх сферах діяльності будь-якої держави, зумовлені світовими тенденціями глобалізації. Не минули вони й сферу сільського господарства, що являє собою одну з основних галузей економіки країни, яка забезпечує населення необхідними продуктами харчування. Регулювання інтеграційних процесів агропродовольчого сектору забезпечує ефективну діяльність суб'єктів даного ринку, створення конкурентного середовища та реалізацію активної інтеграційної політики держави у даній сфері.

Дослідження участі вітчизняних агропромислових підприємств в інтеграційних процесах зумовлює необхідність детального аналізування агропро-

довольчого ринку України, який входить до складу світового агропродовольчого ринку та характеризується певними особливостями. Ефективне функціонування українського агроринку визначається використанням основних ресурсів, якими володіють агропродовольчі підприємства, та політикою держави в агропродовольчому секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інтеграційні процеси на агропродовольчих ринках розпочалися в Україні на початку ХХІ ст. формуванням нових агропромислових структур холдингового типу. Законодавчо та організаційно дані процеси не повністю врегульовано. Саме тому проблема агропродовольчої інтеграції залишається недостатньо розкритою попри наявність багатьох

наукових досліджень із цієї тематики. Вивченню даної проблематики присвячено фундаментальні праці А.І. Алтухова, В.Р. Боева, І.П. Воробйова, В.А. Дадалко, О.М. Ємельянова, М.І. Жукова, Т.О. Зінчук, З.М. Ільїної, В.А. Ключача, Ю.А. Конкіна, Е.М. Крилатих, В.І. Кудряшова, П.Г. Нікітенко, Б.М. Шапіро, А.П. Шпака та ін.

Дослідженню інтеграції аграрного сектору економіки в сучасних умовах присвячено праці вітчизняних економістів: В. Андрійчука, О. Бородіної, Ю. Губені, В. Зіновчука, Б. Пасхавера, О. Шубравської та ін. Загалом євроінтеграційний процес аграрного сектору України вимагає додаткових досліджень, що зумовлено специфікою сільського господарства як стратегічної галузі вітчизняної економіки та адаптацією агропродовольчого ринку до вимог спільної аграрної політики Європейського Союзу [1, с. 1].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження інтеграційних процесів, що відбуваються на українському агропродовольчому ринку, аналіз діяльності провідних вітчизняних агроструктур в умовах здійснення державної інтеграційної політики агропродовольчого сектору України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток світової економіки характеризується значним впливом інтеграційних процесів на національні ринки всіх країн. Ситуація з українським агропродовольчим ринком не є винятком, оскільки вітчизняні агрофірми не є ізольованими, а, навпаки, беруть активну участь в інтеграційних процесах.

Характерними рисами економіки України є поступове приєднання до світових інтеграційних процесів та стрімке зменшення рівня закритості національного господарства, що зумовило позитивні та негативні наслідки для вітчизняної економіки, зокрема і для агропродовольчого сектору.

Саме інтеграційні процеси агропродовольчого сектору виявили системні деформації, недосконалість механізмів регулювання діяльності агропродовольчих підприємств із боку держави, що зумовлює необхідність їх адаптації та модернізації до міжнародних вимог.

Після вступу України у Світову організацію торгівлі (СОТ) [2] у 2008 р. перед вітчизняними підприємствами агропродовольчого комплексу відкрилися можливості європейської інтеграції:

- можливість експорту українськими виробниками агропродовольчої продукції на європейський ринок;
- інвестиційна привабливість агропродовольчих підприємств;
- підвищення конкурентоспроможності агропродовольчих підприємств;
- зростання продуктивності праці на агропродовольчих фірмах.

Загалом участь українських агрофірм в інтеграційних процесах відкриває нові можливості для

розвитку вітчизняного сільського господарства та створює порівняльні переваги в умовах глобалізації економіки.

Однією з основних проблем виходу агропродовольчих підприємств на європейський ринок є адаптація аграрного сектору економіки до європейських стандартів та спільної аграрної політики Європейського Союзу [3, с. 215]. Агропродовольчим підприємствам необхідна ефективна державна підтримка, яка проявлялася б у посиленні економічної ролі держави шляхом забезпечення підтримки розвитку сільських територій.

Європейські орієнтири українських агропродовольчих підприємств сприяють передумовам аграрного сектору розробити правильний вектор розвитку та відкривають нові можливості для відродження сільського господарства.

Станом на IV квартал 2020 р. діяльність агропромислових підприємств ускладнюється низкою проблем, вирішення яких може лише сприяти поглибленню інтеграції даних підприємств у систему світових економічних відносин. В умовах світової аграрної кризи Україна може збільшити свою присутність на світовому ринку як виробник харчових продуктів, але це потребує підвищення якості продукції на основі активного впровадження інноваційних технологій, поліпшення селекції у тваринництві, внесення змін до правил утримання тварин тощо.

Участь агропродовольчих підприємств в європейських інтеграційних процесах призводить як до позитивних так і до негативних наслідків. Основними позитивними наслідками є: уніфікація фітосанітарних стандартів та посилення позицій на світовому ринку; збільшення обсягів виробництва органічної агропродукції, яка є домінуючою на аграрному ринку Європи; збільшення кількості інвестицій у виробництво та переробку промисловість, що зумовить зростання обсягів виробництва та створення додаткових робочих місць; підвищення якості та безпечності продукції; зростання обсягів експорту кондитерської, м'ясо-молочної, олійно-жирової, плодоовочевої та пивоварної продукції; посилення процесів кооперації господарств населення; установа ЄС нульових увізних мит на товари, що охоплені тарифними квотами (близько 85 тарифних ліній).

Негативними чинниками, що не сприяють участі агропродовольчих підприємств в європейських інтеграційних процесах, є: невелика кількість агропідприємств, що зумовлено відсутністю відповідних сертифікатів згідно з міжнародними стандартами; низька якість частини продовольчих товарів, що призводить до заборони їх експорту в ЄС; нерозвиненість інфраструктури агропродовольчого ринку; низька капіталізація аграрних підприємств, яка перешкоджає інвестиціям; утрата частини внутрішнього ринку за посилення імпорту продовольчої продукції та ін. [4].

Відповідно до нової Стратегії ЄС щодо біорізноманіття до 2030 р. [5], прийнятої Європейською Комісією 20 травня 2020 р., основними ключовими секторами економіки ЄС є, зокрема, сільське господарство та продукти харчування. Дана стратегія передбачає конкретні зобов'язання та дії, які мають бути виконані на території ЄС до 2030 р., включаючи сталу продовольчу політику ЄС, яка сприятиме боротьбі зі змінами клімату та скороченню використання хімічних пестицидів, добрив та антибіотиків у сільському господарстві. Стратегія біорізноманіття стимулюватиме екологічне споживання їжі та наявність доступної й здорової їжі для всіх. Імпортовані продукти, які не відповідатимуть екологічним стандартам ЄС, не допускатимуться на ринки ЄС.

Отже, відповідно до вищеназваної Стратегії, вітчизняним агропродовольчим фірмам, охопленим процесами євроінтеграції, підкорити європейський агропродовольчий ринок буде можливо шляхом підвищення якості й безпечності української агропродовольчої продукції, що відповідатиме новим вимогам ЄС.

Що ж до підтримки вітчизняних агрофірм у процесі європейської інтеграції, то її повинен забезпечити уряд України шляхом гармонізації вітчизняного законодавства до європейських вимог, оскільки, відповідно до Стратегії, необхідне вдосконалення законодавчої бази, яка повинна ґрунтуватися на вітчизняних досягненнях з урахуванням досвіду системи контролю якості і безпечності в країнах ЄС.

Варто зазначити, що станом на початок 2020 р. низка показників якості агропродукції в Україні передбачає більш жорсткі вимоги, ніж у країнах ЄС, що передбачає захист вітчизняного ринку від низькоякісної харчової продукції інших країн. Також оцінка вартості адаптації України до технічних регламентів ЄС шляхом прямих розрахунків за окремими галузями, зокрема й у сільському господарстві, – надзвичайно трудомістке завдання, що потребує колективних зусиль виробничих асоціацій за координації галузевих органів управління [6, с. 65].

Станом на січень 2020 р. аналітики агропродовольчого ринку України виділяють 10 найбільших агрохолдингів, які вийшли із власною продукцією на європейський продовольчий ринок (табл. 1).

Аналіз таблиці показує, що серед усіх сільськогосподарських культур українські холдинги на європейський ринок найбільше постачають пшеницю (зерно), олійні культури та продукцію тваринництва. За сприятливих економічних та законодавчих умов агрофірми в майбутньому експортували б на європейський ринок сільськогосподарської продукції кінцеві для споживання товари (відомі товарні марки в Україні), а не сільськогосподарську сировину, як станом на IV квартал 2020 р. [8].

Щодо аналізу інтеграційних процесів в агропродовольчому комплексі з погляду міжгалузевої інтеграції, то серед українських агрохолдингів переважає вертикальний вид інтеграції на основі злиття, кооперації та взаємодії підприємств, пов'язаних спільною участю у виробництві, реалізації та споживанні кінцевої продукції (постачальники сировини і матеріалів, виробники технологічного обладнання, продавці та споживачі кінцевого продукту) [9].

Така інтеграція має низку переваг: скорочення виробничих витрат, пов'язаних із закупівлею сировини, вивчення кон'юнктури ринку, пошук ділових партнерів, централізована маркетингова діяльність, централізація фінансових коштів та ін.

Саме вертикальна інтеграція дає змогу українським агрохолдингам узгоджувати темпи і пропорції розвитку взаємозв'язаних галузей, оптимізувати сировинні зони переробних підприємств, підвищувати керованість взаємопов'язаних виробництв та досягти інтегрованого ефекту [10, с. 171].

Аналізуючи інтегровані агроформування на українському ринку, зазначимо, що частка холдингів у загальному експорті більша, ніж інших сільськогосподарських підприємств. Такі утворення концентрують значні фінансові ресурси під своїм контролем, мають вихід на експортні ринки, доступ до інноваційних технологій.

Таблиця 1

Основні експортери сільськогосподарської продукції на євrorинок

№ з/п	Назва підприємства	Вид продукції на євrorинку
1.	Укрлендфармінг	столові яйця класу «А»
2.	Кернел	соняшникова олія та сільськогосподарська продукція
3.	Агропросперіс	зерно та сільськогосподарська продукція
4.	Миронівський хлібопродукт МХП	продукти птахівництва
5.	Астарта-Київ	цукор та продукція сільського господарства, зернові та олійні культури
6.	Continental Farmers Group SALIC	пшениця, ячмінь, рапс, кукурудза, соя, картопля та цукровий буряк
7.	Агротон	продукція тваринництва
8.	ІМК	зернові, олійні культури
9.	Харвіст Холдинг	пшениця, ячмінь, горох, кукурудза, соняшник та бобові культури
10.	Епіцентр К	пшениця, рапс, кукурудза, соняшник та соя

Джерело: складено авторами на основі [7]

Показник валового виробництва аграрних холдингів за 2017 р. становив 55,9 млрд грн, або 22% від загального обсягу в Україні. У 2017 р. частка агрохолдингів у загальному виробництві харчової продукції була трохи вищою і становила 23% [10, с. 178].

Загалом вертикальна інтеграція агропідприємств гарантує стабільно високі стандарти якості та контроль над собівартістю готової продукції, що особливо важливо в умовах світових інтеграційних процесів.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, досліджуючи участь українських агропродовольчих підприємств в інтеграційних процесах, варто зазначити, що вибраний шлях євроінтеграції сприятиме збільшенню присутності України на світовому ринку харчових продуктів, що зумовить економічне зростання країни, забезпечуючи стабільні доходи до державного бюджету від експорту продукції.

Щодо вертикальної інтеграції українських агропродовольчих підприємств, то вона сприятиме високому рівню соціально-економічного розвитку держави та посиленню конкурентоспроможності на регіональному та міжнародному рівнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зінчук Т.О. Євроінтеграційна перспектива аграрного сектору економіки України: теорія, методологія, практика. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ASUA/0001789> (дата звернення: 10.02.2021).
2. Світова організація торгівлі (СОТ). URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/svitova-organizaciya-torgivli-sot> (дата звернення: 10.02.2021).
3. Варшавська Н.Г. Спільна аграрна політика ЄС: генезис, основні цільові орієнтири для України. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4813> (дата звернення: 12.02.2021).
4. Батаренко А.О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України. *Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ*. 2014. № 1. С. 34–37.
5. Стратегії ЄС щодо біорізноманіття до 2030 року. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu/eu-biodiversity-strategy-2030_en (дата звернення: 10.02.2021).
6. Ібатуллин М.І. Короткострокові та довгострокові виклики при гармонізації національного законодавства із нормами ЄС в сфері харчової промисловості. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_4_10 (дата звернення: 12.02.2021).
7. Названо ТОП-10 агрохолдингів України за розміром земельного банку. URL: <http://agroconf.org/content/nazvano-top-10-agroholdingiv-ukrayini-za-rozmirom-zemelnogo-banku> (дата звернення: 10.02.2021).
8. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.02.2021).

9. Велика українська енциклопедія. URL: <http://vue.gov.ua/Агрохолдинг> (дата звернення: 10.01.2021).

10. Розвиток агропромислової інтеграції в харчовій промисловості / М.П. Сичевський та ін. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=pr_2019_12_21 (дата звернення: 10.02.2021).

REFERENCES:

1. Zinchuk T.O. European integration perspective of the agrarian sector of the economy of Ukraine: theory, methodology, practice [Yevrointehratsiyna perspektyva ahrarynoho sektora ekonomiky Ukrayiny: teoriya, metodolohiya, praktyka]. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ASUA/0001789> (accessed 10 February 2021).
2. World Trade Organization (WTO). [Svitova orh-anizatsiya torhivli (SOT)]. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/svitova-organizaciya-torgivli-sot> (accessed 10 February 2021).
3. Warsawska N.G. Spilna ahraryna polityka YeS: henezys, osnovni tsil'ovi oriyentiry dlya Ukrayiny [Common agricultural policy EU: genesis, main targets for Ukraine]. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/4813> (accessed 12 February 2021).
4. Batarenko A.O. (2014) Problemy ta perspektyvy yevropeys'koyi intehratsiyi Ukrayiny [Problems and prospects of Ukraine's European integration]. *Naukovyy visnyk Instytutu mizhnarodnykh vidnosyn NAU*, no. 1, pp. 34–37.
5. EU biodiversity strategies until 2030 [Stratehiyi YES shchodo bioriznomanityta do 2030 roku]. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu/eu-biodiversity-strategy-2030_en (accessed 10 February 2021).
6. Ibatullin M.I. Korotkostrokovy ta dovhostrokovy vyklyky pry harmonizatsiyi natsional'noho zakonodavstva iz normamy YeS v sferi kharchovoyi promyslovosti [Short-term and long-term challenges in harmonizing national legislation with EU standards in the food industry]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2014_4_10 (accessed 12 February 2021).
7. Named the TOP-10 agricultural holdings in Ukraine by the size of the land bank [Nazvano TOP-10 ahrokhodnyhiv Ukrayiny za rozmirom zemel'noho banku]. URL: <http://agroconf.org/content/nazvano-top-10-agroholdingiv-ukrayini-za-rozmirom-zemelnogo-banku> (accessed 10 February 2021).
8. State Statistics Service of Ukraine. [Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 12 February 2021).
9. The Great Ukrainian Encyclopedia [Velyka ukrayins'ka entsyklopediya]. URL: <http://vue.gov.ua/Аgroholding> (accessed 10 January 2021).
10. Sychevsky M.P., Kovalenko O.V., Lukashenko N.O., Yurchenko N.S. Development of agro-industrial integration in the food industry [Rozvytok ahropromyslovoyi intehratsiyi v kharchoviy promyslovosti]. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta& (accessed 10 February 2021).